

НАЗАРБАЕВ
УНИВЕРСИТЕТ

*1-ші Халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция*

**«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ШӨЛДЕНУІ:
БАҒАЛАУ, БОЛЖАУ, МЕНГЕРУ»**

Астана, 2014 жылдың 25-27 қыркүйегі

*1-ая Международная
научно-практическая конференция*

**«ОПУСТЫНИВАНИЕ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ОЦЕНКА,
ПРОГНОЗ, УПРАВЛЕНИЕ»**

Астана, 25-27 сентября 2014 года

1st International Conference

**«DESERTIFICATION OF CENTRAL
ASIA: ASSESSMENT,
FORECAST, MANAGEMENT»**

Astana, 25-27 of September of 2014

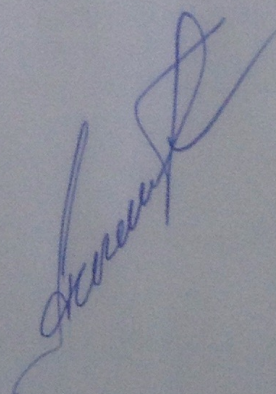
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
«ПАРАСАТ» ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ХОЛДИНГІ
ГЕОГРАФИЯ ИНСТИТУТЫ
ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ҚОҒАМЫ
НАЗАРБАЕВ УНИВЕРСИТЕТІ
ЖӘК/БҰҰДБ «ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШӨЛГЕ АЙНАЛУМЕН
КҮРЕСУ СТРАТЕГИЯСЫН ЖЕТІЛДІРУ» ЖОБАСЫ

ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ШӨЛДЕНУІ: БАҒАЛАУ, БОЛЖАМ, БАСҚАРУ

1-ші Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

Қазақстан, Астана, 25–27 қыркүйек 2014 жыл

АСТАНА
2014

Димеева Л.А., Усен К., Султанова Б.М., Пермитина В.Н., Кербаликин А.В., Говорухина С.А., Иманалинова А.А., Садовиков Р.Е. Техногенное опустынивание растительности в районах нефтегазодобычи и возможности ее реабилитации.....	194
Достай Ж.Д. Водные проблемы Арало-Сырдарьинского бассейна на фоне опустынивания и пути их решения.....	198
Дүйсебаева Т.Н., Малахов Д.В., Чердиченко А.В. Прогноз динамики ареала редкой горной амфибии в условиях изменения климата.....	206
Еликбаев М., Мусина У.Ш., Джамалова Г.А. Воздействие техногенеза на процесс опустынивания в Казахстане.....	212
Ерохина О.Г., Насыров Р.М. Оценка современного состояния почвенного покрова юго-востока Казахстана.....	223
Жантаев Ж.Ш., Витковская И.С., Батырбаева М.Ж. Космический мониторинг процессов опустынивания в Казахстане.....	227
Жубаникалиева А. Б., Ахмеденов К.М. Агролесомелиоративное землеустройство на современном этапе в аридной зоне северо-запада Казахстана.....	236
Жумабаев Д.Ж., Икрам Г.А. Проекция Регионального Изменения Климата в Казахстане: Байесовский подход при Анализе Ансамбля Моделей.....	241
Заурбек Ә.К. Сопутствующие проблемы Государственной программы по управлению водными ресурсами в РК.....	249
Золотокрылин А.Н. Опустынивание засушливых земель юга России в контексте изменений климата.....	259
Зыкин В.С., Зыкина В.С. Естественное опустынивание в позднем кайнозое Северной и Центральной Азии.....	266
Ишанкулов М.Ш. Ландшафты конусов выноса в условиях меняющегося климата в Казахстан.....	274
Кабанова С.А., Шахматов П.Ф., Алека В.П. Проведение опытных работ по созданию защитных насаждений саксаула черного на осушенном дне Аральского моря.....	283
Кожакметов П.Ж., Байшолонов С.С., Аскарлова М.А. Климатические факторы опустынивания территории Казахстана.....	287
Кожакметова Э. П., Загидуллина А.Р., Аппазова Т. Б. Изменения основных метеорологических характеристик как один из природных факторов обуславливающих процессы опустынивания на территории Казахстана.....	296
Копытков В.В., Боровков А.В., Таирберген Ю.А., Копытков В.В. Перспективы использования новых композиционных полимерных препаратов для создания лесомелиоративных насаждений саксаула черного.....	301
Кошим А.Г., Абдуллина А.Р., Ахмеденов К.М. Характеристика песчаных массивов и очагов опустынивания Северного Прикаспия.....	308
Кудерина Т.М. Атмосферная миграция химических элементов в ландшафтно-геохимических аренах Центральной Азии.....	313
Куст Г.С., Андреева О.В. Почвы и проблема опустынивания: методологические аспекты.....	315
Құдайбергенов М.Қ., Асылбекова А.А., Таукебаев Ә.Ж. Іле алауының солтүстік беткейі Алматы облысы Жамбыл ауданы ландшафттарын экологиялық аудандастыру.....	321
Лебедь Л. В. Опустынивание пастбищ и динамика углеродопоглощения в условиях экстенсивного землепользования в Казахстане.....	325
Медеу А.А. Методика оценки уровня социальной напряженности в условиях трансформации среды жизнеобеспечения.....	333
Медеу А.Р., Благовещенский В.П., Виноходов В.Н., Гуляева Т.С., Ранова С.У., Аскарлова М.А. Опасные экзогенные процессы как фактор опустынивания горных территорий Казахстана.....	343
Медеу А.Р., Мальковский И.М., Толеубаева Л.С. Водная безопасность Республики Казахстан: оценка и прогноз.....	350
Мұса Қ.Ш., Мақаш К.К., Айдарбаева А.С. Шөлдену үдерісімен күресу жолдары (Манғыстау облысының мысалында).....	359
Муқанов Б.М., Нысанбаев Е.Н. Борьба с опустыниванием как важная экологическая проблема и пути ее решения методами фитомелиорации.....	363
Муқанов Б.М., Утеикалиев М.Д. Технологии создания лесомелиоративных насаждений для приостановления опустынивания и повышения продуктивности земель в аридных зонах западного Казахстана.....	367
Мухаббатов Х., Самиев А. Проблемы опустынивания горных экосистем Таджикистана.....	371
Насиев Б.Н., Жиенгалиев А. Мониторинг факторов и процессов деградации почвенного покрова кормовых угодий полупустынной зоны.....	374
Нурымгереев К.Ш., Аннаклычева Д.А. Опыт реализации международных проектов в области борьбы с опустыниванием и деградацией земель в Центральной Азии (на примере проекта ИСЦАУЗР)	379

ІЛЕ АЛАТАУЫНЫҢ СОЛТҮСТІК БЕТКЕЙІ АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ ЖАМБЫЛ АУДАНЫ ЛАНДШАФТТАРЫН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУДАНДАСТЫРУ

Мақалада Алматы облысы Жамбыл ауданының мысалында Іле Алатауының солтүстік беткейі ландшафттарының табиғи және антропогендік құбылыстар әсерінен өзгеруі зерттеліп, оларды экологиялық тұрғыдан аудандастыру қарастырылған.

В статье рассматриваются влияние антропогенных и природных воздействий на ландшафты северного склона Иле Алатау и их экологическое районирование на примере Алматинской области Жамбылского района.

This article discusses the impact of natural and anthropogenic influences on the landscapes of the northern slope of the mountain Ile Alatau and ecological zoning on the example of Almaty oblast of Zhambyl region.

Қазіргі таңда қандай да бір ландшафт болмасын қай жағынан қарасаң да өзгерістерге ұшырауда. Ол өзгерістер әрине сыртқы күштердің әсерінен болып жатқан құбылыс. Ландшафттар табиғат және антропогеннің әсерлерінен қатты өзгерістерге ұшырауда. Оларға әсер ететін табиғи күштер: гравитациялық үрдістер, топырақтың сумен шайылуы (пролювийлік үрдіс), үгілу, жер сілкінісі, сортаңдану, суффозия, дефлюкция және антропогендік күштер: жер жырту, егін егу, мал бағу, үй салу, жол салу, канал салу, темір жолдар салу, бақшалар егу сияқты үрдістердің бәрі дерлік ландшафттардың түбегей дерлік жойылуына, олардың өзгеруіне алып келеді. Осы аталған құбылыстардың салдарынан ландшафттар жайғасқан территориялардың әр алуан деградацияланулары (шөлдену, эрозия, дефляция т.б.) жүріп, уақыт пен кеңістік көлемінде үдемелі дамиды. Осы өзгерістерді біртұтас жүйелеп, ландшафттарға жан-жақты экологиялық баға беру және де ауданды бедердің геодинамикалық қауіптілігіне қарай аудандастыру – ландшафттық-экологиялық аудандастырудың негізі болып, осы қарастырып отырған жұмысымыздың өзектілігі болып табылады.

Жұмыстың негізгі мақсаты болып, Алматы облысы Жамбыл ауданының мысалында Іле Алатауының солтүстік беткейіндегі ландшафттарды зерттеудегі арақашықтықтан зерделеу мәліметтерін пайдалану арқылы нысандағы ландшафттарға экологиялық баға беріп, оларды аудандастыру. Бұл мақсатқа жету жолында зерттеу жұмысына келесі міндеттер жүктелді:

– Қазақстандағы ландшафттардың ерекшеліктері мен сипаттарын анықтайтын карталарды құрастырудың әдіснамалық негізіне талдау жасау;

– Ландшафттардың беткейлеріндегі еңістік көрсеткіштерін анықтап, су эрозиясына ұшырау қауіптілік дәрежелерінің сипаттамаларын беріп, осылар арқылы экологиялық топтамаларды деградациялық деңгейлеріне сәйкестендіріп бағалау;

– Экологиялық топтамаларды бағалаулардың нәтижесінде геоэкологиялық карта құрастыру.

Зерттеу нысаны Іле Алатауының тау алды жоталарының ашық қарақоңыр және күңгірт қара қоңыр топырақ зоналарындағы тәлім жерлерде орналасқан. Далалық зерттеулеріміздің нәтижесінде жердің ландшафттық-экологиялық жағдайларына байланысты Алматы облысындағы Жамбыл ауданы таңдап алынды.

Бұл міндет ландшафттарды ғылыми тұрғыдан жүйелеп, олардың нақтылы жіктеулерін жасау арқылы орындалады. Мұның тұғырнамалық негізін және ғылыми-зерттеу бағыттарын В.А. Николаев келесідей нұсқада ұсынады [1]:

– агроландшафттардың табиғи және өндірістік құрылымдық жүйелерін ұсақ бөлшектеріне дейін біріктіріп, біртұтастық үйлесімділік тұрғыда зерттеу;

– ландшафттық-экологиялық талдау жүйесін ауыл шаруашылық дақылдары мен жайылатын малдардың «тіршілік ортасы» ретінде қарастырып, іске асыру;

– сыртқы табиғи және әлеуметтік-экономикалық әсерлерді есепке алу;

– агроландшафттардың өнімділігіне баға беріп, олардың басқа табиғи және табиғи-өндірістік геожүйеге жанама әсерін анықтау;

Бұларға қосымша, соңғы кездердегі қалыптаса бастаған агроэкологиялық зерттеу бағыттарын естен шығармауды проф. Г.М. Джаналеева үнемі ескертеді [2]:

323

Ал II топ тек өзен аңғарларын толықтай қамтыды. Мұнда да 2 табиғи үрдіс біріктірілді, олар: гравитациялық үрдіс – жылдыма және пролювийлік үрдіс, яғни жердің отырып кетуі, жердің сумен шайылуы. Бұл үрдістер қауіптілігіне байланысты «қауіптілігі төмен» аудан болып аудандастырылды.

III топта тау алды жазықтар мен өзен аңғарлары ландшафтарының өзгерістері қарастырылды. Мұнда ландшафттарға әсер ететін табиғи үрдістер 2 немесе 3 үрдістен құралып, біріктірілді. Ол табиғи үрдістер: гравитациялық үрдіс – жылдыма, опырылма, пролювийлік үрдіс – су эрозиясы, сонымен қатар, жер сілкінісі. Қауіптілігіне байланысты «қауіптілігі орташа» аудан болып аудандастырылды.

IV топқа жер бедерінің тау етектері біріктірілді, яғни бұл аудандардың ландшафтарына 3 немесе 4 үрдістер әсер етеді. Ландшафттарға әсер ететін табиғи үрдістерге мына төмендегілер жатады: гравитациялық үрдіс – жылдыма, опырылма мен сырғыма сирек кездеседі, эрозия (сел), дефлюкция және де жер сілкінісі. Бұл аудандар «қауіпті» аудандар болып саналады.

V топ «өте қауіпті» аудандар, яғни таулы аудандар. Мұнда табиғи үрдістердің 4 және одан да көбі кездеседі. Табиғи үрдістерден гравитациялық үрдіс – сырғыма, опырылма сирек, эрозия (сел), үгілу, жер сілкінісі тағы басқа да үрдістер жиі кездеседі. Осы айтылып отырған сыртқы күштердің әсерінен болатын үрдістердің барлығы дерлік ландшафттардың өзгеріске ұшырауына әкеліп соғады. Нәтижесінде аудандардың деградацияланулары (шөлдену, эрозия, дефляция т.б.) жүріп, уақыт пен кеңістік көлемінде үдемелі дамиды. Сонымен қатар, бұл табиғи құбылыстармен қоса ландшафттарға антропогеннің әсері де орасан зор. Антропогендік әсер көбінесе жазық және қолайлы жердерде қарқынды жүріп жатады, яғни бұл да жер бедеріне байланысты. Сондықтан ландшафттарға адам іс-әрекетінің әсері қаншалықты әсерлі екендігі 3 топқа бөлініп, аудандастырылды:

I топ – ландшафттарға адам іс-әрекетінің әсері «шамалы». Яғни, зерттеліп отырылған ауданның таулы және тау алды бөлігі. Бұл аудандарда ландшафттарға әсер ететін үрдістердің қоздырылған түрлеріне мал бағу және жер жырту, егін егу жатқызылады.

II топ – ландшафттарға адам іс-әрекетінің әсері «орташа» аудандарға зерттеліп отырған Жамбыл ауданымыздың солтүстік бөлігін, яғни шөлді, тақырлы, сортаңдау бөлігін жатқыздық. Себебі мұнда мал бағу, егін егу (жер жырту), үй салу (елді мекен), шөлді жерлерге каналдар салу және де суармалы егіншілікпен айналысу үрдістері жатады. Осы үрдістер ландшафттарға мол септігін тигізеді.

III топ – ландшафттарға адам іс-әрекетінің әсері «қарқынды». Себебі бұл аудандар өзінің жазық және қолайлылығымен ерекшеленеді. Мұнда ландшафттарға әсер ететін үрдістердің қоздырылған түрлерінің барлық түрлері кездеседі. Атап айтқанда: мал бағу, егін егу (жер жырту), үй салу (елді мекен), шөлді жерлерге каналдар салу, суармалы егіншілікпен айналысу, жолдар және темір жолдар салу. Әрине бұл құбылыстар ландшафттардың түбегейлі өзгеріп немесе жоқ болып кетуіне әсерлерін тигізеді.

Жоғарыда талқылағандарды қорытындылай келе, зерттеп отырған ауданымыз – Алматы облысы Жамбыл ауданының ландшафттарының табиғи құбылыстар және антропогендік іс-әрекеттердің салдарынан қалай өзгерістерге ұшырайтындарын ашып айттық. Сол құбылыстардың әсерінен болатын өзгерістерді зерттей отырып, оларды әр түрлі топтарға бөліп, экологиялық тұрғыдан аудандастырып, оны карта бетінде бейнелеп, ауданның геоэкологиялық картасын құрастырдық. Бұл осы аудан бойынша жасалған және де тек бұл аудан ғана емес, сонымен қатар Іле Алатауының солтүстік беткейі аудандарында жасалған ең алғаш геоэкологиялық карта. Сондықтан бұл картаның маңыздылығы өте жоғары. Әрі қарай осы карта негізінде, Іле Алатауының солтүстік беткейінде орналасқан басқа да аудандардың ландшафттарын және де олардың өзгеруіне әсер ететін факторларды зерттеп, оны экологиялық тұрғыдан аудандастырып, геоэкологиялық картасын құрасытру біздің болашақтағы жоспарымызда.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Николаев В.А. Концепция агроландшата // Вестник МГУ. Сер. Географическая. – 1982. – № 2. – 32 б.
- 2 Джаналеева К. М. Антропогенное ландшафтоведение. – Алматы: Қазақ университеті, 2001. – 164 б.
- 3 Владимиров В.В., Микулин Е.М. и др. Город и ландшафт. – М.: Мысль, 1987. – 236 б.